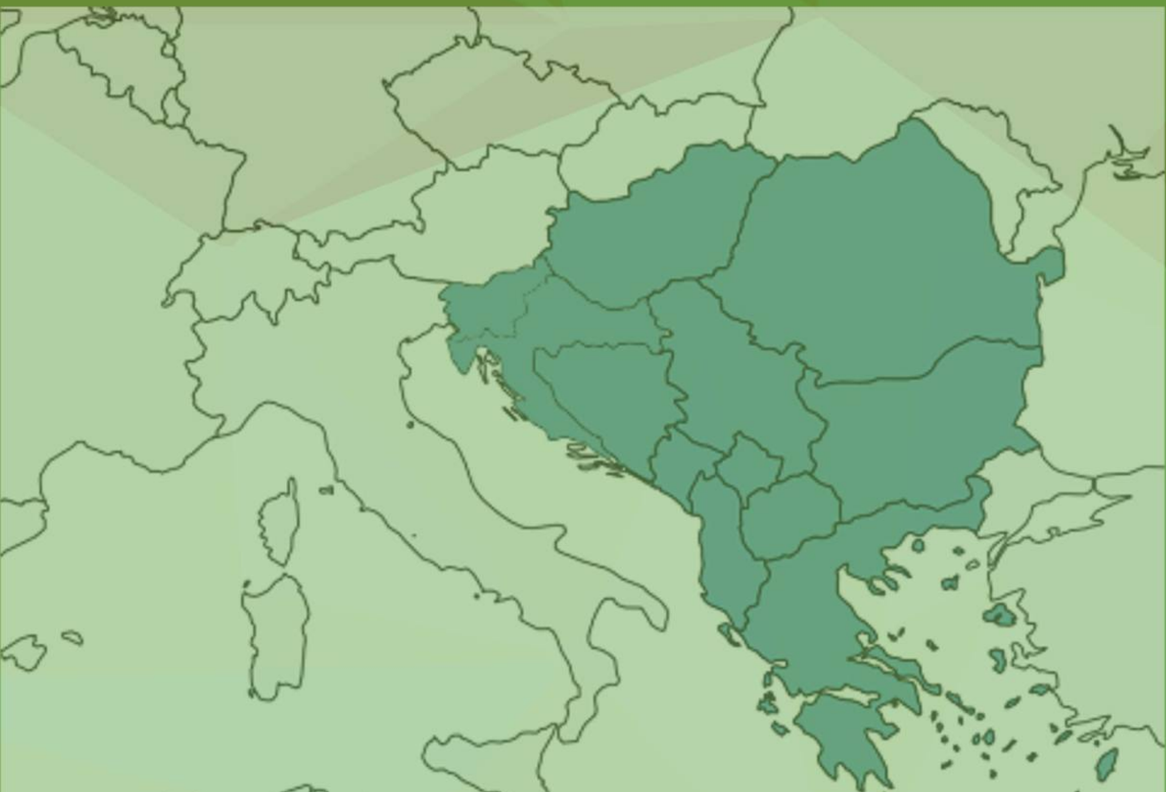
Laura Herța

RELAȚIILE DE PRIETENIE ROMÂNO-IUGOSLAVE (1965-1970)

De la semnificația dușmanului titoist la semnificația prietenului iugoslav

Presa Universitară Clujeană

Laura M. Herța

•

RELAȚIILE DE PRIETENIE ROMÂNO-IUGOSLAVE (1965-1970)

De la semnificația dușmanului titoist la semnificația prietenului iugoslav

Laura M. Herța

RELAŢIILE DE PRIETENIE ROMÂNO-IUGOSLAVE (1965-1970)

De la semnificaţia duşmanului titoist
la semnificaţia prietenului iugoslav

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2024

Referenți științifici:

Conf. univ. dr. habil. Alina Branda

Conf. univ. dr. habil. Adrian-Gabriel Corpădean

ISBN 978-606-37-2450-3

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

CUPRINS

INTRODUCERE

Lucrarea aceasta reprezintă un capitol extins din teza de doctorat susținută în 2011, sub coordonarea profesorului universitar Ladislau Gyémant, intitulată *Relațiile româno-iugolave în perioada 1950-1970*, și se concentrează pe relațiile bilaterale dintre cele două state comuniste în perioada 1965-1970. Cartea continuă prezentarea evoluției relațiilor interstatale și se clădește pe următoarele volume publicate anterior: *De la relațiile româno-sârbe la relațiile româno-iugoslave. Interpretări constructiviste*, Cluj-Napoca: EFES, 2012; *Construcţia ameninţării titoiste şi impunerea modelului sovietic. Conflictul româno-iugoslav prin lentila socio-constructivistă (1948-1954)*, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2016; *Normalizarea relațiilor româno-iugoslave (1955-1960). Înțelegeri intersubiective asupra limitelor acceptării variantei iugoslave*, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2022; *Relațiile „de bună vecinătate" româno-iugoslave (1960-1965). Idei împărtăşite cu privire la politica coexistenţei paşnice*, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2023.

Întreaga noastră cercetare a urmărit investigarea evoluţiei raporturilor româno-sârbe/iugoslave de-a lungul unor perioade istorice diferite cu scopul de a detecta natura relaţiei bilaterale şi factorii (endogeni/exogeni, materiali/ ideatici, intenţionali/situaţionali) care au determinat anumite cursuri de acţiune. Cercetarea noastră a evidenţiat că, încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea, România şi Serbia nu au întâmpinat litigii insurmontabile şi că au manifestat mai degrabă predispoziţie spre conlucrare şi angajare în eforturi de cooperare regională. Perioada interbelică, marcată de eforturile României şi ale Iugoslaviei de a se angaja în construirea unui microsistem de alianţă regional (concretizat în Mica Înţelegere şi în Antanta Balcanică), denotă predispoziţia celor două state de a elimina antagonizarea şi de a identifica *cunoştinţele împărtăşite* privind nevoia unui sistem de securitate regional; astfel, România şi Iugoslavia şi-au construit *identităţi de state aliate*. Devierile temporare de la această dinamică a relaţiei au întrerupt colaborarea şi au

paralizat relaţia de state aliate, însă România şi Iugoslavia nu s-au perceput reciproc drept state inamice, iar identităţile egoiste, bazate pe supravieţuire şi maximizare a puterii, nu au prevalat în raporturile româno-iugoslave. În consecinţă, analiza noastră a insistat pe prevalenţa factorilor exogeni şi situaţionali în momentele în care apropierea româno-iugoslavă a fost perturbată (aşadar, nu a existat o animozitate endemică sau autoperpetuantă), precum şi pe rolul complementar al factorilor materiali şi ideatici.

Cu toate acestea, raporturile bilaterale din perioada comunistă au debutat cu transformarea covârşitoare a elementelor definitorii pentru relaţia Belgrad-Bucureşti. Radiografierea datelor empirice şi studiul documentelor de arhivă reflectă faptul că tensiunea româno-iugoslavă din perioada 1948-1954 nu a fost rezultatul naturii belicoase sau ireconciliabile a relaţiei dintre cele două state, ci a fost rezultatul unei configuraţii regionale bazate pe atributele agregate ale stalinismului şi pe blamarea acţiunilor comuniştilor iugoslavi. Astfel, conflictul româno-iugoslav a fost un construct temporar, situaţional şi exogen celor două popoare vecine, declanşat de impunerea de la Moscova a unei linii directoare de acţiune, care a reprezentat pentru elita comunistă română o realitate obiectivată, ale cărei atribute trebuiau asimilate. Conflictul subit româno-iugoslav nu poate fi înţeles prin prisma unor identităţi osificate ale României şi ale Iugoslaviei, ci doar prin prisma identităţilor asumate de România după 1947 şi de Iugoslavia titoistă după 1945. Litigiul româno-iugoslav a survenit pe fondul unei identităţi a democraţiei populare, condusă de o elită fragmentată, nelegitimată popular, dependentă de Moscova (în cazul României) şi a unei identităţi a Iugoslaviei regenerate după război, condusă de un partid comunist unitar, legitimat, profund revoluţionar, avându-l în frunte pe Tito şi care a încercat să respingă unicitatea modelului sovietic în calea spre socialism şi imixtiunea sovietică în afacerile interne iugoslave. În plus, ostilitatea României faţă de Iugoslavia trebuie înţeleasă şi prin prisma nesiguranţei elitei comuniste de la Bucureşti asupra propriei identităţi comuniste: până la începutul anilor 1960, comuniştii români au resimiţit referentul extern sovietic, datorită dependenţei covârşitoare de Moscova. Prin contrast cu legitimitatea grupului de comunişti din jurul lui Tito,

victorios în lupta pentru eliberarea ţării în timpul celui de-al Doilea Război Mondial şi beneficiar al recunoaşterii deopotrivă interne şi internaţionale, elita comunistă de la Bucureşti s-a autoidentificat în termeni precari tocmai pentru că raza sa de acţiune depindea nu de legitimare internă, ci de susţinere sovietică externă.

Eliminarea factorilor perturbatori contextuali din relaţia Belgrad-Moscova a coincis cu normalizarea raporturilor româno-iugoslave după 1954. Relaţia României cu Iugoslavia în perioada 1954-1959 pare să fi fost guvernată de preluarea principiilor stabilite în discursurile oficiale de Hruşciov, dar şi a unor imperative deja sedimentate: primordialitatea intereselor sovietice şi angajament deplin pentru dezideratele Moscovei. Pe de altă parte, în măsura în care structura blocului sovietic a permis, România a înţeles că regulile staliniste au fost modificate, iar Iugoslavia post-invazie în Ungaria, chiar şi condamnabilă pentru „revizionism”, putea fi acceptată ca şi partener în relaţii statale normale. Aşadar, regulile în blocul est-european au fost alterate prin dinamica evenimentelor dintre 1953-1958, iar relaţia româno-iugoslavă a regresat din starea conflictuală, oricum în mare parte „fabricată” prin prisma necesităţii ajustării comportamentului comuniştilor români la imperativele staliniste, la o stare de normalizare, absolut tolerată de noile atribute ale structurii. Pe baza acestor transformări, cele două ţări vecine au identificat mai multe sectoare de convergenţă a intereselor, domenii de cooperare intensă chiar, deşi au existat şi divergenţe ideologice şi controverse conjuncturale.

Abia pe parcursul deceniului şase elita politică de la Bucureşti reuşeşte să se „debaraseze” de identificarea cu referentul extern sovietic şi să îşi întărească identitatea comunistă în plan intern. Acest lucru a avut repercusiuni directe şi imediate asupra raporturilor cu vecinii iugoslavi. Cursul autonom al României (iniţiat în 1964 şi menţinut până la finele anilor 1980) a fost direct proporţional cu intensificarea cooperării româno-iugoslave. Dinamica colaborării într-o multitudine de sfere, dublată puternic de asumarea unor poziţii similare cu privire la evenimentele din politica internaţională, au trasat elementele relaţiei de prietenie româno-iugoslave. Liderii celor două state nu doar au reacţionat în planul evenimenţial (condamnând anumite acţiuni sovietice, sprijinind lupta naţiunilor mici

pentru independenţă, blamând cursa înarmărilor, considerată factor perturbator major în menţinerea păcii şi securităţii internaţionale), ci au „relatat” (în termeni constructivişti) necesitatea eliminării blocurilor militare, au justificat ideologic poziţiile de politică externă asumate prin invocarea sistematică a principiilor coexistenţei paşnice care trebuiau să guverneze relaţiile interstatale. După anul 1965, România şi Iugoslavia s-au perceput reciproc ca state prietene, aliate, unite de interesele comune (în pofida faptului că, aşa cum am menţionat, elitele politice nu au convenit asupra tuturor aspectelor din politica internaţională şi nu au adoptat constant poziţii identice). În plan internaţional, atitudinile similare şi maximizarea cooperării în raporturile bilaterale au determinat atât recunoaşterea similarităţilor dintre politicile celor două ţări, cât şi natura relaţiei bazate pe prietenie. Apropierea româno-iugoslavă a fost pozitiv receptată în Occident (fapt ce a atras, după cum am evidenţiat, sprijin pentru autonomia română şi independenţa iugoslavă, precum şi o implicare a celor două ţări în mecanismele şi instituţiile financiare vestice) şi a fost privită cu mare circumspecţie la Moscova, deşi niciodată elita de la Kremlin nu a fost realmente „provocată” în declanşarea unei atitudini belicoase faţă de cele două ţări care promovau nealinierea: Iugoslavia a rămas mereu legată ideologic de „familia socialistă”, iar România a fost atentă să nu devieze complet de la angajamentele la blocul sovietic (în ciuda limitării intenţionate ale acestora).

Cadrul metodologic și teoretic

Lucrarea are la bază abordarea istoric-descriptivă, precum și abordarea analitic-interpretativă. Instrumentul central de cercetare este analiza de document. În plus, metodologia lucrării are la bază analiza comparativă și studiul de caz. Demersul este unul analitic. Miza lucrării este să furnizăm o perspectivă constructivistă asupra relaţiilor româno-iugoslave, adică să intepretăm modalitatea prin care aceste relaţii bilaterale au suferit modificări pe parcursul perioadei investigate, prin prisma cadrului conceptual avansat şi susţinut de anumiţi autori socio-constructivişti din domeniu de studiu Relaţii Internaţionale.

De ce o perspectivă constructivistă? Întrucât considerăm că abordările raționaliste și materialiste din domeniul de studiu Relațiile Internaționale sunt profund reducționiste, sărăcind dramatic arealul explicativ ideatic al constituirii identităților statale și înțelegerea proceselor de interacțiune dintre agenții statali. Totodată, ele sunt tributare unor elemente simplificatoare, bazate pe tendința spre izomorfism (identitatea de structură a agenților statali), pe exclusivitatea factorilor materiali, pe forme de mecanicism/reacții mecanice în comportamentul statal şi sunt, aşa cum afirmă teoreticienii constructivişti, incomplete, nu neapărat eronate.

În lucrarea *Construcţia ameninţării titoiste şi impunerea modelului sovietic. Conflictul româno-iugoslav prin lentila socio-constructivistă (1948-1954)*, publicată în 2016, la Presa Universitară Clujeană am prezentat, descris și analizat ruptura bruscă între România și Iugoslavia și am problematizat această transformare majoră în raporturile româno-iugoslave, argumentând că acel conflict nu a reprezentat efectul cumulativ al unor rivalități latente sau tensiuni pre-existente, ci mai degrabă rezultatul dependenței comuniștilor români de Moscova. Raporturile bilaterale din perioada comunistă au debutat cu transformarea covârşitoare a elementelor definitorii pentru relaţia Belgrad-Bucureşti. Radiografierea datelor empirice şi studiul documentelor de arhivă reflectă faptul că tensiunea româno-iugoslavă din perioada 1948-1954 nu a fost rezultatul naturii belicoase sau ireconciliabile a relaţiei dintre cele două state, ci a fost rezultatul unei configuraţii regionale bazate pe atributele agregate ale stalinismului şi pe blamarea acţiunilor comuniştilor iugoslavi. Astfel, conflictul româno-iugoslav a fost un construct temporar, situaţional şi exogen celor două popoare vecine, declanşat de impunerea de la Moscova a unei linii directoare de acţiune, care a reprezentat pentru elita comunistă română o realitate obiectivată, ale cărei atribute trebuiau asimilate. Conflictul subit româno-iugoslav nu poate fi înţeles prin prisma unor identităţi osificate ale României şi ale Iugoslaviei, ci doar prin prisma identităţilor asumate de România după 1947 şi de Iugoslavia titoistă după 1945. Litigiul româno-iugoslav a survenit pe fondul unei identităţi a democraţiei populare, condusă de o elită fragmentată, nelegitimată popular, dependentă de Moscova (în cazul României) şi a unei identităţi a Iugoslaviei regenerate după război, condusă de un partid comunist unitar, legitimat, profund revoluţionar, avându-l în frunte pe Tito

şi care a încercat să respingă unicitatea modelului sovietic în calea spre socialism şi imixtiunea sovietică în afacerile interne iugoslave. În plus, ostilitatea României faţă de Iugoslavia trebuie înţeleasă şi prin prisma nesiguranţei elitei comuniste de la Bucureşti asupra propriei identităţi comuniste: până la începutul anilor 1960, comuniştii români au resimiţit referentul extern sovietic, datorită dependenţei covârşitoare de Moscova. Prin contrast cu legitimitatea grupului de comunişti din jurul lui Tito, victorios în lupta pentru eliberarea ţării în timpul celui de-al Doilea Război Mondial şi beneficiar al recunoaşterii deopotrivă interne şi internaţionale, elita comunistă de la Bucureşti s-a autoidentificat în termeni precari tocmai pentru că raza sa de acţiune depindea nu de legitimare internă, ci de susţinere sovietică externă.

În acest volum ne propunem să arătam modul în care au fost construite relațiile de prietenie dintre cele două țări vecine după anul 1965. Analiza utilizează lentila constructivistă pentru a arăta modul în care identitățile de state socialiste prietene, lansate în proiecte comune de sprijinire a principiilor coexistenţei paşnice, au fost rezultatul proceselor de interacţiune bilaterală, iar microstructura interacțională româno-iugoslavă din perioada 1965-1970 nu mai era deloc una guvernată de suspiciune şi de *dilema securității* (prezentă în perioada 1949-1953), ci de una dominată de cooperare, de interese colective şi de elemente ale *comunității de securitate.* Lucrarea de față descrie modificările din politica internă a Iugoslaviei şi analizează reorientarea (mai precis continuarea inițiată în 1964) politicii externe a României după preluarea conducerii de către Ceauşescu. Un întreg subcapitol va fi rezervat examinării evenimentelor din Cehoslovacia, din anul 1968, şi impactului Primăverii de la Praga asupra relaţiei României cu Iugoslavia. În acest capitol vom relua argumentaţia referitoare la construirea ameninţării titoiste (de la începutul anilor 1950) prin contrast cu perceperea Iugoslaviei ca stat prieten sau aliat (la finele anilor 1960). Cursul autonom al României iniţiat în 1964 (odată cu Declaraţia din aprilie) şi menţinut până la finele anilor 1980 a fost direct proporţional cu intensificarea cooperării româno-iugoslave. Dinamica colaborării într-o multitudine de sfere, dublată de asumarea unor poziţii similare cu privire la evenimentele din politica internaţională, a trasat elementele relaţiei de prietenie româno-iugoslave.

Teza centrală a întregii cercetări este următoarea: ideile împărtăşite, percepţiile, modalitatea de identificare a *sinelui* în raport cu *celălalt,* normele şi regulile constitutive ale structurilor în care au interacţionat România şi Iugoslavia au avut un rol covârşitor în conturarea, alterarea sau perpetuarea relaţiilor bilaterale. Cercetarea urmăreşte investigarea evoluţiei raporturilor româno-sârbe/iugoslave de-a lungul unor perioade istorice diferite cu scopul de a detecta natura relaţiei bilaterale şi factorii (endogeni/exogeni, materiali/ideatici, intenţionali/situaţionali) care au determinat anumite cursuri de acţiune.

ISBN: 978-606-37-2450-3